

Jména pražských ulic a čeští spisovatelé

Jan Havránek

Jména ulic v Praze se mění. Někteří si myslí, že se mění od nepaměti, ale není to pravda. Změny názvů ulic souvisejí především s oživením národní a politické činnosti. První velké změny názvů ulic přinesl revoluční rok 1848. Když 7. dubna 1948 oslavovali studenti pražské univerzity její 500. výročí, a to velmi spontánně /nejprve spálili cop, cylindr a fátromordy; hrála jim k tomu muzika, protože to byla revoluce povolená/, obešli Prahu a v Jezuitské ulici křičeli, že tato ulice se od této chvíle bude jmenovat Karlova, aby se vymazala nedobrá památka jezuitů. A tak tomu od té doby bylo a my si myslíme, že název Karlova je tam od nepaměti. Ne, tento název si prosadili studenti dříve, než se vrátili do Karolina, aby tam byli pohoštěni rektorem a akademickým senátem několika sudý výtečného piva. Studentský příklad potom strhl i občany významnější a v letních měsících dochází k přejmenování dvou tradičních náměstí. A to Koňského trhu na náměstí Svatováclavské a Dobytčího trhu na náměstí Karlovo. Tak ze starých tří náměstí novoměstských jen Senovážné podrželo svůj název ještě několik desetiletí, než dostalo jméno Havlíčkovy, aby toto pak ustoupilo dnešnímu Gorkému.

Poměrně dosti pomalu se měnily názvy ulic poté, co se roku 1861 správa pražské radnice ocitla v rukou českých měšťanů. Odpor byl ze strany místodržitelství, ale ani v samotné radě nebylo veliké nadšení pro změny. Výjimkou byl ovšem případ Husovy ulice neboli, jak je oficiálně uváděno, Husovy tří-

dy na Starém Městě. 4000 pražských občanů zaslalo městské radě petici - a městská rada ji plně podpořila -, aby při oslavách 500. výročí Husova narození roku 1869 bylo ulici Dominikánské dáno jméno Husova. Tak se stalo a první skutečný český spisovatel dostal v Praze svou ulici.

K dalšímu pojmenování po významných osobách české minulosti otevřelo cestu usnesení městské rady, že se nemají opakovati "v celém okrsku města než toliko jednou" jména ulic a náměstí. A i v Praze v rozsahu z roku 1784 /to je Staré Město, Nové Město, Malá Strana, Hradčany a Josefov/ se některá jména opakovala až šestkrát, jako třeba ulice Špitálská. Tady třeba vznikl prostor, aby jedna ze Širokých ulic, a to ta, která byla na Novém Městě, byla pojmenována po Josefu Jungmannovi. Stalo se tak roku 1878. V Praze se v následujících desetiletích, tu či onde, uchytilo jméno některého zasloužilého českého vlastence na uliční tabulce. Něco jiného však byla situace v rychle rostoucích předměstích. Tam se budovaly nové ulice a nová náměstí. A po kom je pojmenovat než po zasloužilých vlastencích? Každé z předměstí mělo svou ulici Palackého i Havlíčkovu, Husovu i Komenského.

V Praze se situace změnila až v letech devadesátých. Ještě v roce 1888 byl v obecním zastupitelstvu podán návrh, aby k značení ulic bylo užíváno tabulek jen s českými názvy. Avšak teprve 21. prosince 1892 byla zařazena do obecního rozpočtu částka 2000 zlatých na opětovné uličních tabulek s nápisy jen českými a v létě 1893 se začalo s vyvěšováním těchto tabulek. Místodržitelství proti tomu zakročilo, ale stížnost pražské městské rady nejvyššímu správnímu soudu ve Vídni byla kupodivu úspěšná a bylo rozhodnuto, že otázka pojmenování a

označování ulic spadá do přirozené působnosti obce; tím byl také zrušen místodržitelství výnos a otevřeno široké pole nejen vyvěšování nových, čistě českých a červenobílých uličních tabulek, ale také měnění jmen ulic v Praze. Tu místo Pasířské přichází Palackého, místo Ostruhové Nerudova, tu se pojmenovává ulice vedoucí kolem nádraží státní dráhy jménem Havlíčkovým, jak většinou tato jména známe až dodneška.

Nebyla-li jména ulic v tomto směru středem zájmu státní politiky a naopak usnesení správního soudu otevřelo dveře pojmenovávání ulic po českých vlastencích, vzpomeňme třeba jen na ulici Havlíčkovu, mosty byly kupodivu pokládány za něco mnohem víc, než jsou ulice. A když si Češi dovolili most, dostavěný roku 1878, nazvat jménem Palackého, vznikla ve Vídni značná nenálada, kterou tlumočil Jireček svým přátelům a radil jim, aby na poslední chvíli přece jenom přihlédli k tomu, že mosty mají býti nazývány jmény příslušníků panovnického domu. Ale nestalo se tak. Později Češi přece jen dostali rozum a další most byl nazván po císaři Františkovi /je to most, který spojuje Národní divadlo se smíchovskou stranou a který měl již od té doby mnoho pojmenování/. A rovněž most, jenž spojoval oba břehy Vltavy na místě dnešního mostu Švermova nesl jméno panujícího císaře Františka Josefa I.

Skutečná vlna přejmenovávání ulic a náměstí jmény příslušníků habsburského domu proběhla za první světové války, ve sneze tímto způsobem dokázat lojalitu pražské obce habsbursko-lotrinskému vládnoucímu rodu. Tehdy dostalo také dnešní náměstí Republiky jméno císaře Františka Josefa I., takže Eliščina třída /byla to třída císařovny Alžběty, ale zde bylo užito jiného českého překladu jména Elisabeth/ spojovala vlastně dva objekty pojmenované po jejím, v té době ještě žijícím, panov-

nickém vdovci. Dále dnešní třída Vítězného února se stala třídou císaře a krále Karla a nově budované náměstí, na místě od nepaměti zvaném Na rejdišti, obdrželo jméno císařovny Zity. Na to, aby jména mostů nebyla příliš silně česká, dbali Němci v roce 1940, kdy tři mosty nazvané po českých spisovatelích přejmenovali. Tak se stal Palackého most mostem Mozartovým, Jiráskův most mostem Dienzenhoferovým a most Svatopluka Čecha mostem Gregora Mendela.

28. říjen 1918 pochopitelně odstranil z pražských ulic všechny tabulky s habsburskými jmény, ať již tam byly odedávna či pouhé dva nebo tři roky, ale daleko větší problém pojmenování ulic přineslo vytvoření Velké Prahy v roce 1922. Vždyť prakticky všechna města měla ulice, které nesly shodné názvy. Byli to především čtyři protagonisté české minulosti, kteří měli ulice - a to většinou přední ulice - ve všech obcích /nebo skoro ve všech obcích/, jež se spojily ve Velkou Prahu. Palackého jméno bylo zastoupeno na šestnácti ulicích a náměstích v obvodu Velké Prahy, jak byla vytvořena zákonem z roku 1922. Husovo jméno se vyskytovalo patnáctkrát a jméno Komenského a Havlíčka čtrnáctkrát. To byli nejčelnější vlastenci, jejichž jména nesla hlavní náměstí a důležité ulice v pražských předměstích. Zásada zvolená při sjednocování byla ta, že jména těchto osob budou zachována u ulic ve vnitřní Praze, což se také stalo s výjimkou Komenského, jehož jméno nadále neslo náměstí na Žižkově. Stejně tomu bylo s ulicemi, které se jmenovaly po českých spisovatelích, a to jak s těmi, jež skutečně byly spjaty s osobnostmi, jejichž jména nesly - jako třeba Nerudova, Karoliny Světlé a podobně -, tak i s těmi, které byly přiděleny českým spisovatelům podle přání magistrátu, jako uli-

ce Boženy Němcové při dětské nemocnici na Karlově nebo Hálkova ulice, krátká ulička v blízkosti ulice V tůních. Přitom se po Hálkovi jmenovala například na Vinohradech velice důstojná dnešní Londýnská ulice a také na ostatních předměstích měl ulice vpravdě reprezentativní. Hůře na tom byla Božena Němcová, která v okamžiku vytvoření Velké Prahy měla pouze jednu, nepříliš velkou, ulici na Vinohradech, kromě té, jež ji dodnes zůstala na místě nepříliš důstojném, na vyústění dálnice z Gottwaldova mostu do Prahy. Ulice Boženy Němcové je ulice, kterou nelze projít; je totiž rozdělena na tři díly dvěma proudy dálnice. Z českých spisovatelů byl stejně jako Hálek zastoupen také Neruda: šesti ulicemi na pražských předměstích. Ale ještě více než oni, sedm ulic na předměstích, měl spisovatel Václav Beneš Třebízský. Spisovatelé, jejichž jmen se zdálo být otcům města na pražském plánu až příliš mnoho, se ocitli v nemilosti rozhodnutím městské rady z 9. ledna 1925, které v bodě 5 určovalo: "Po vynikajících nebo zasloužilých osobách možno nazvat ulici jen výjimečně, jestliže má k osobě, o kterou jde, nějaký skutečný vztah - byt, působiště, místo narození nebo úmrtí, pomník apod., po jiných osobách se ulice zásadně jmenovati nemají." To však již byla velká vlna přejmenování ulic v pražských předměstích pryč a šlo pouze o pojmenování ulic v některých čtvrtích, jež se koncem dvacátých a ve třicátých letech vystavěly.

Avšak v roce 1939 se obraz opětně mění, přichází okupace a po ní rozhodnutí okupantů o dvojjazyčném označení ulic v Praze a velká přejmenovávací akce z roku 1940, která především odstraňovala všechny vzpomínky na předmnichovskou republiku, akce, jež velmi významně posílila počet ulic, nazvaných po ně-

meckých osobnostech, umělcích, politicích i vojácích, a která dosti svévolně zamíchala s českými názvy tím, že z nich jedny osoby vyházela a druhé, konzervativnější, preferovala. Na pražské uliční tabulky se tak dostala jména určitých spisovatelů, kteří se nikterak spoluprací s nacisty neprovinili. Bylo to například jméno Bridelovo /dnešní ulice Goethova/, dále Jana ze Žatce, Jana ze Středy, Paprockého, Vojtěcha Raňků z Ježova. Je zcela pochopitelné, že tato jména z názvů pražských ulic v roce 1945 zmizela. Zvláštní osud měl v tomto případě Karel Matěj Čapek-Chod, který roku 1940 rovněž dostal v Michli svou ulici. Tato ulice se od roku 1931 jmenovala Čapkova a po roce 1945 se opět k tomuto jménu vrátila. Musím však zklamat jednoho předního zahraničního bohemistu. Nebyl to ani Karel Čapek, ani Josef Čapek, jehož jméno Karel Matěj Čapek-Chod odstranil a musel se později znovu své ulice v jeho prospěch vzdát. Byl to Jan Čapek, rodák michelský, organizátor československých legií v Itálii.

Rok 1945 znamená v názvech pražských ulic zpočátku návrat k předválečnému stavu. Jedinou velkou změnou mělo být přejmenování okrouhlého náměstí v Dejvicích po prezidentu republiky Edvardu Benešovi, přejmenování, které bylo uskutečněno za jeho přítomnosti, a pět ulic, paprskovitě z náměstí vybíhajících, po předních vojevůdcích druhé světové války. Vlastně po čtyřech vojevůdcích druhé světové války, neboť nejmenší ulice, ulice Svatovítská, byla přidělena maršálu Fochovi jako omluva za daleko významnější ulici, o níž přišel na Vinohradech a kterou musel podstoupit osobnosti v té době zcela dominující. Z těchto ulic dnes již pouze název třídy Jugoslávských partyzánů vzdáleně připomíná jméno Titovo, které až do roku 1948 nesla. Ke spisovatelům byly proměny po roce 1945 poměrně velmi pří-

znivé. Ti, kdož byli oběťmi nacismu, dostali ulice často dosti reprezentativní, a ti, kdož umřeli bezprostředně po válce, se zpravidla objevili na uličních tabulkách již rok po své smrti jako Josef Hora, Petr Bezruč /ostatně Bezručovy sady byly v Praze již za básníkovy života, v rozporu s magistrátním výnosem/, S. K. Neumann, Konstantin Biebl, později František Branislav a podobně.

V roce 1952 byla Dykova ulice na Vinohradech přejmenována na ulici Hviezdoslavovu. Podobných přejmenování nebylo příliš mnoho a někdy byla dokonce svým způsobem napravena. Tak například František Vavák dostal v roce 1947 v Hostivaři ulici, a když o pět let později byla tato ulice přejmenována na ulici Miranovu /podle Josefa Mirana, sedláka z Přezletic, který byl v roce 1775 popraven jako jeden z vůdců selského povstání na rozcestí mezi Libní a Invalidovnou/, obdržel Vavák nevelkou ulici v Kunraticích. Jinak praxe pojmenovávání ulic v letech šedesátých a pozdějších nebyla zvláště příznivá českým spisovatelům, ba ani těm nejpřednějším. Na některé se však dostalo při pojmenování krátkých příčných ulic k Vysokoškolské ulici v Suchbale-Výhledech. Tam jsou vedle sebe ulice Hašlerova, Majerové, Přelétavá, Závadova, Lanýžová...

Jména ulic pochopitelně nejsou volena podle významu určitých osobností, mají funkci orientační, a proto je výhodnější, je-li jméno ulice ozvláštěno svou neobvyklostí. Tak je tomu například u Oldřicha Prefáta z Vlkanova, který má svou ulici na Bílé hoře. Naproti tomu ještě v roce 1987 nenesla v Praze ani jedna ulice či náměstí jméno Zdeňka Nejedlého. Zato však Josef Jireček, jehož hrob na vyšehradském hřbitově byl nedávno nahrazen hrobem jiného /současného/ umělce, má stále ještě

jednu z předních ulic na Letné.

Tak jsou jména ulic a náměstí spíše dokumentem úsilí města rozlišit místa bydlení než nějakým kritériem významu českých spisovatelů. Snad je výhodnější, bydlí-li někdo třeba v ulici Na Kvintušce, o níž se dovídáme, že je nazvána po bývalé vini-
ci Kvintuska, náležející Erazimu Kvintusovi z Dromsdorfu, sekre-
táři české komory, který ji vlastnil od roku 1595. Jméno zní
pěkně a kdo se bude zajímat o Erazima Kvintuse!

Poznámka: Tuto informaci jsem, stejně jako velkou většinu
toho, co bylo pojato v předchozí eseji, načerpal z neocenitelné
příručky Ulicemi města Prahy od 14. století do dneška, kterou
zpracovali v roce 1959 Jiří Čarek, Václav Hlavsa, Josef Janáček
a Václav Lím.

Namluveno speciálně pro sborník k šedesátým narozeninám Jarosla-
va Kolára. Přepsáno na základě zvukového záznamu.

Kinská, J. /Hlavsa, V./
 Hlavsa, V. /Čarek, J./, s. 225, přeloženo: -vst-
 /J. Čarek, Václav Lím, Praha, Orbis 1954/
 Hlavsa, V. /Čarek, J./, s. 244-251.
 Čarek, J. /Hlavsa, V./
 Jaroslav Kolár, J. Čarek, Václav Lím, Praha, Orbis 1955, s. 159-163.
 Čarek, J.
 Jaroslav Kolár, J. Čarek, Václav Lím, Praha, Orbis 1955, s. 335-340.